

LUIÙ-EÓLAS

Seancha-áistí rímplí ar point Luiù.

seán tóibín

do scríobh.

$1\frac{1}{2}$ d.

ó oifig "an Lócrainn," i gcorcais.

Cloiste Seandúna, Coimcias, do clóbaile.

Luis Eolar.

Tá áilneadct ari gac taoibh vinn fan gaca bóthair.
má bion an piadairic ceart agairn cífeam áilneadct
inr gac toisí ari fuairt gaca páirce.

Amaic ari an bpréim i
An Caireapbán. ead fáran bileogha an
Caireapbán (taraxacum
officinalis) agus ní bion de gac ari an
luis ac an gac fada bog ari a bpráfan
an bláit. Dat geal buidé a bion ari an
mbláit agus nuaipr feocean, bion go clúmaic
ari nór an Spuinnce agus spáinne pil ag
bun gaca ríbe den clúim. Tagan fonn
eitilte ari an ngspáinne pil nuaipr a
férdean an gaoct ag bferdorí go mbion
cúpla mile de bóthair roip air ait beirte
an spáinne pil ag an fóid a béalaitheas
clann do!

Bion bioi ari an ngspáinne pil ag nuaipr
a tagan an raiuríuít anuas ari na glinntib
aer, teinean an spáinne pil ra
talam do féin mar bion ré ari a bioi
fé. Ni daingine an "ceangal lae agus
bhiana" a círeabhdh fionn ari a círras
'ná an gream a bheirtean an spáinne pil
pil ari an itip. Feasr painnte iif ead an

Caireapbán atá de phíor ari lóig tuille talaimh i f tráinéad dá chine, agus é fós in a dtéigean a phréam fanfaró ann "le raoisal na bfeair."

Tá aifio-mearg ag na gceantaoine ari an gCaireapbán mar leiscear ari Óriosc-Goile agus mar gálaí ari. Tá a lán phliúste aca chun é bheirbhiú. Connac mná tíse i gCiallphaisé 'á tábairt dá gclainn mar Óeoic glanta na fola i dtogfaidh an earrfuis. Tá cùl 'á tábairt ag gaeolraibh anoir le leiscearana den tróidh fion; iur milre leó "buiréal na gceallainge i f trá leitbhinge" a gheibtear i riopa na bfuinneog ioldaítear. A meon féin ag gád phréam dá dtagáin, go bfordiúr Dia orca! ("Car-treapbán," a deirtear in áiteanna ra Muirín).

Ari a balat bheáise aitneodach an Mírmín.

tá an Mírmín (mentha).

Tá gealct rásair Mírmín ann agus iur é an áit táir an ball iur annra leo le céile, ach aon tróidh aithéan (Mentha Arvensis), agus iur mar gálaí i gcoiriú an anbhuilte. Cuirpean ré blar agus balat ari an rúip. Ní bion

On an Uíbh Rinnneadh aC dojhulad den Mírmín,
nó o' aon lusib éinmha mar é, agus éanfaid
ré anbhrúite gíomhcheiridh nó anbhrúite círce
ðuit nó raðar ari bict iarrfá aig, agus an
aon bláth feola aige cun an gnóta!

Blát ari gné den coircuire a bion ari
asac raðar Mírmín, aC ní blát ro Úireás
é. Ni ari an mbláth a bion an Mírmín
as bhrat cun lionmhairé do òul ari a
fórt. Cuirtean ré pheamháca ari leit
amach uairidh agur gan de cípmam opta
fan aC cun plannndai nua a Óéanam.
Ni gád anfan beit as bhrat ari an ríol
cun an treib a buanú agus a òa Úris ríin, ni
gád brieágsaacht blát.

Triod an Úrál iF tríod an
an Sarpólur. Dripleas a círeá an Sarpó-
lur, 'Sarpalur,' (Sallum
Ararine) as fár. Tá ré lán de énúicini
beasa agur téigidh riad in achrann fan
uile ríod bion as fár i gcomhdair an
lur. Nuair iF dois leir an Óriordis
Súrlab i fén iF aoirde iF iF mo le ráð
ra 'tír coif claire' i dtoiridh an tráim-
pair, pheabán an Sarpólur in a feagam
ag tréig cípla reacitain bion an Óriordis
bóet múncta aige agus gáidh maoridte
iF magaird ari riubhal aige fáinti. Agur

donar an rceil ari fad, ni feadofad an
Sapbhur aon dul i n-áitoe a déanam
mura mbealt ihe beit marí taca aige!

Nuaipi a bion an ríol aibid, cuipean
an Sapbhur an duine agur an t-aithneadh
to déanam gnóta do, ag rcairpealó ríl.
Beirito riad leó curio den ríol i San
fior dób, é ceangailte i gcaorónis duine,
nó i gclúim an aithneadh. Nuaipi a tagan
an atbhliain bion cíaoibháca den Sapbhur in
áit ná riad riath ceana, cún truireós
agur toru do érád.

Ni mairpean an Sapbhur aé ari feadó cípla
mí. Saoísal gairid fuairc a bion aige
agur if uisí gur ari an nÓiríreónis a
bion an t-árru-átar nuaipi eusgán feair
a ciapaité.

Bileóga brieáchtá fada
An Feileaptíom. Í déanam cláróim oíche
a bion ari an bfeileaptíom (írur ppreudacorúr). If neamhcoit-
ianta an rásar bláta a tagan aí. É
marí a bheadt tóth bláta ringile ceangailte
o'á céile, í dat geal buithe oíche. Sa
dúrras ní coir an trutáin 'fáran an
Feileaptíom' í nil aon tréos aé a mire
if a leathan ré é féin ari fuair an cíp-
rais. 1. Utoras an trámpair a tagan

an bláth aipí 7 bion mair a bheadh málúin
tímplí an blátha go dtagán an lá cún
an bheágsaacht a tairbeáint. Dáinean an
feileartrom pheasb aip na comhaifreannais
7 cuireann eudo oiféad lá na tairbeána.

Nuaipi imcígéan an bláth ríráin ríráin
tríom teann in a mead. Siol a bion rí
ríráin rí an agus nuaipi a bion an ríol
aibid, eisigéan an ríráin duibh nó crón.
Áir móri do feirméidíibh an feileartrom,
mair dainean ré ceann ana-mait aip
échuaicé féin. Labhartar an ainnm aip a lán
cumha mair atá—“feileartrom, ‘Eilear-
trom,’ ‘Seilírtrom,’ &c.

Ír dearf bog min an
Acháir Talmhan. Bileógs a bion aip an
Acháir Talmhan (Achillea
Millefolium). A lán mionbláth le céile
ír ead an bláth, agus ír mó dat 7 gné
datá a bion aip. É bán de ghnáth, ac
an plannra ír giollaíodh do rí, b'férdirí
gur bláth liatðearaig bheadh aip. Ír é áit
ír deirfe in a bpacá é 'ná i gceannntar
an Buirínn, i nDúinte Óala gCair. Bion
gasé gné ó bán go dearsg aip an
Acháir Talmhan anfúid.

Ír móri ag na beacáis an tAcháir
Talmhan mair tá flúirse meala ann.

Conas feapá i gCill Áirne (i mbliain a 1908) 'á Óairliú, mar leigear ari an eitinn (galar peamóis), agur deinead mór. Sibron a lán doen leigear ran do Óaoine feasta i gCathair Luimne.

In áiteanna i gcomhdair na Minmeap. Fárraige. Ireab ór plúirrisé fáran an Minmeap (*Conium maculata*). Tá a lán phláinnta den téanam céadra leip an Minmeap, ach aitneodhsair é rín i gcomhnaithe ari na ríomhliní duibhdeartha a bion ari an ngear agur bion an gar pleamhain.

Tá an Minmeap lán do nim agur reacnúisíod na beitig é, tá órí rín. Ór mb'íat na gamha péin, ní Óairleasach an méid rín doearmaito d'óib agur baint leip. Sin buntáipte atá ag an ainnmíde, do ghnáit, ari an nouine — aitnísean ré an ríud go mbion an nim ann agur ní aitnísean an duine é! Sa treanaimprí, bár le nim a tuisceáidír Spéagais do lucht treadarún a téanam, agur ór i nim a bion aca chuirge 'ná nim an Minmeap. Óraon do ríus na luibhe rín o'ól Socráid Saoi nuair a daorlaíod cun bair e. Labhairtar 'Minmeap' agur 'Muinmeap,' leip.

Coif cláide nō i gcom-
Marbh-Óraísean. Íar fail ír eadó círeád an
Marbh-Óraísean, 'Mar-
Sraón' (Adsumonia eupatoria). Ní maíte
leir ionad pliuicra. Bion Íar fuisin air
i bláth dearf uairid. Bíod na blátha go
mion. Isd mar a bheadh péiltíni beaga
buioe. Bion an Marbh-Óraísean fé bláth
aip feadó cúpla mí rí traíriath, mar
an túnice ír feóchan bláitín, oircaillean
ceann eile amach. Comh-cuma ód, agur
do bláth an Dhoisneáin Óuib (Prunus
Communis) agur ír de rin an ainnm—
marbh-Óraísean, mar ní bion aon dealg
air.

Dála an Sáibhluir (Gallium Drapine),
cuirean an Marbh-Óraísean cás ag obair,
ag rcairead a chuid ríl do. Tá crúicíní
éinise rin ag bun an blátha. Má rcpú-
nigír an billeoig ír maro reo atá: óa
mion-billeoig aip agairid a céile amach,
óa ceann eile i bhfar níora luighe aip
agairid a céile amach, i dton péir rin ruair
i billeoig aonair mar ceann aip an rraite.
Ír ramail do cleite a bheadh pliuic an
raighar ran billeoige. An Ceallaí, feap
bile 'Súr bláth, i mbaire Úeacáin a tuis
an ainnm dom (1910).

Óileósá dearsa mine a bion
Briórcláin. Ar an mbriórcláin (Potentilla
Anserina) agur leattha anuas
ar an dtalamh i f mait leir bheit.

Tá na bláitíni go seal buidé ac ní
bion aon phairére óisib ann. Tá an taoibh
focairtear den óileósá ar dtach an airgint, agus
óileósá i go dtagán feidhme uirthé
cúpla neomat tréir i gctata. Fáran
géagsán amach ar cabhair na lúise agur
imteigean ria triubal do féin agus déimean
lur beag nua d'ea agur ní tuisce rocair
ra talamh don lur nua 'ná go scuirean
géagsán eile amach agus tamal ruisge
(leat tréis) bheit cuimhne d'ea aige, déimean
planta nua d'ea, agur mar sin de,
go mbion rraitear lur nua ann agus ceangal
eadaíta i bhfuilim géagsáin. Is é mar a
bheadh rai giotainí agus olútar cabhráic eadaíta.

Adeirteo Cláirínis leigear ar an
mbrióiteacht móri a bheit ann. Lab-
airtar — ‘briórcalcán’ agus ‘briórcán,’
agus deirfean an Colgánaid m.R.I.A. go
n-abairtar ‘briórclois,’ Coir Lipe.

Níl leanbh ria Sætheal-
án Slánlur. Taict ná n-aithnígean an
Slánlur (Plantago lanceolata). Amach ar an bpriéim ireas

fháradh na billeóga, iad fada biorach,
 agus gan an ghláiré ceudna ari aghaidh
 na billeóige agus atá ari a cul. Bion
 féitheóga fada ó bhun go bárrí gácha
 billeóige. Is rúarach an bláth a bion
 ari an Slánlur; is ari éigin sunr fiú
 bláth a tathairt airi. É mar a bhead
 cnáipín ari bárra gair fada cíuair.

Tá aibh-mear ari an Slánlur mar
 leiscear ari cneád. Nuair a buailean
 gárrún buille tá camán ari mériún ari
 gárrún eile, pítean an duine goontaite
 ré déin an tSlánlur agus bhuirean
 ré billeog te agus cimilean ré doon
 méri ghearrta i. Cuirpean ran ríaois
 leir an ttabhairt folá i ní raighair
 an cneád éan oícheair⁽¹⁾. De rin
 an ainnm. Adeirpean an Colgánaid go
 ndeimh Albanaig i muinntir Shléibhe
 Himalaya an raigar ceudna úráidhe de
 —é in a leiscear ari Óró'cneád aca,
 i reo rceál a chuala ré i Connachtach:

O'éigis iorí an Ciapóis i an Dara-
 daol, tráth, i bí in a cosád círaoiras
 aca. Sa éac óidh ruis an Dara daol
 ari an gCiapóis agus éi i ré nim a
 iorbaill innte agus o'fág rinte marb i,

(1) fester.

doir leir. Ác ead a ðein an Chiaróis
ád gheim den tSlánlur 'ite agur do
leisgeasadh láitheasach bonn i.

Tá gaoil gairid iontú an
Cruaċ pàðorais. Slánlur ġ Cruaċ pàðo-
rais (Plantago Major).

Clann na beirte iреадó iad, mujan ḫrifit-
diġieasħa iad. Nil bileogha na Cruaċe
biċċar, ám, ác amac ar an bprēti
pàðraiđ riađ ġ tā na fēitħedha ionnta.
Luiħ anaċ-ċreun ifr eadó i. If cuma eadó
e an pàðaił⁽¹⁾ a vdeanfi ujje, ni jaġađ
ri v'eusgħi. Tā an raġgar ceutna buaħda
innta agur atā ra tSlánlur. Deintear
ċeipighe⁽²⁾ de rna bileogħajib mar l-eiġear
ar aon ḥrifit-ċneħad. Ni vōiġ ħnom go
b斧il aon luiħ eile ann go luuħtar
ainn pàðorais lei ác an Cruaċ, agur
if iongħna ē ri. Tuġtar 'erő' ġ 'crua'
ġ 'cupóġ' ujje com mait le Cruaċ.

Aiċniżżean għad-donne
An feoċċadán. An feoċċadán ar a
deiġsnī għejra. Tā a
l-kan raġgar de ann ác ifr ē an feoċċadán
fiex (Cnicus lanceolatus) an ceann if
bnejgħha vixi. Għar cħruu iż-żebbu
bion ar ifr ē ħażżeen mar a ħbeađ mien

(1) riuħbalóru. (2) plaster.

reacáin, nō cluara, fán an ḡair ó bhonn
go baṭar. Tá an ḡar fém go clúiméach.
Dáit ṽen ḡealċopcuire a bion ari an
mblát. Ní baoġal go mberó na leanbháit
as r̄taċċaō blát an feoċatáin ri. Cor-
aintiñ n̄i m̄ait ari luċt ruadaiġ, ir eadó
na deilgħi c̄rua uðha għejra. Blát b̄reagħ
pioga ir- ir eadó ē ġ ir- ē a t̄oib (ċoġajib)
na h-Albanaiġ mar- ċira oħ�i náriżiūnta.
Tá feoċatáin eile ann (Cnicur Arveniġ)
agħiġ t'arċneċċá ari b̄olat an bláċċa go
b斧il mόjji ċu idha meala ann. Bion ana-
ċaroprean as na cuileogha leip—“Mo
żgħiadd tu, 'juu agħaq.” Tá an feoċatáin
Min (Capduuġ Nutanji) in a luu ana-
ġliec. Aon bláċċa ammáin a bion ari b̄arr
ħaċċa ḡair agħiġ ari eaqla go mbeadó na
cuileogha ir- na beaċċa ari l-oħra na meala
raja m'bion lá an m̄aġġarid ann, curipean
ré rnáċċa timpax an bláċċa. Seapaid na
cuileogha għixi nead du bħanallha ē agħiġ
realewnejgħi ari a n-anam ē!

O'iorarior is- na beitriżiġ an feoċatáin
go r̄apta mara mbeadó na ppin. Ní
beadó feoċatáin le feicxint muja mbeadó
an ērde b̄reagħ caċċa a ċeap ré tħo fém.
Nir aon beannu as an aqab ari deilgħi
an feoċatáin, am. Teangha m̄aridet atá
aige ri, ir- dōċċa.

Imnísean ríol an feocheadán le gaoit
áinail a theinean ríol an Chaireapbáin.
Tá cónspír mhaist aige é cùn eitilte. 'Feo-
cheadán' a labharatáir i gConnacltaib.

Sar láidir níosín a bion ar
Cúróis, an gCúróis Spáide (Rumex
obtusifolius) agus bláth glas
san ériot a bion uirte. Bídó na mbileogá
so bogs leatáin, agus do deintí úráid
tíos, tráth, cùn im do chimeád pionn-
pháir. Is é do leatád ari an im nuair a
bheadh ré meadóta in a bhuntaiib. Pháipéar
a bion ann aonair in meadó na mbileogá
ran. Comhaimle an 'Department' é rin,
ír dóca.

Nuair a tágáin feochea ari an gCúróis,
eisísean rí eiron ag círeáine ari áilneáct
ír ead i. "Layball mata ruairí" a tuig-
tar ari an bplannáda anraian. Pé fóid go
lónnúisean an Cúróis ann, fágsfáid rí
go bocht é. Téid na príomháda ana-
fada ríor agus raoctar éar bárrí ír ead
an Cúróis do ruagairt ari an ngearrfáidé.
De chine céart na triona ír ead i agur
caitífar buaictain go glan ír go h-ionlán
uirte rara n-eugan ri. O bheit ag fár
ra' clóir nó "ari úráid" an tise a tuigád
lónnúisean - cuipean cùn comhaimle.

Supós Sphároe uirte. "Bóra mháite" ataeiúrta muinntír Óile Macdóla.

Sar caol las a bion aí.
An Neanntóis. an Neanntóis (Urticá vioica). É ceapnósach agusf gualairí aí. Bíod na bileóga Sarb agusf iad lán de ríbí. Má leagair do lám aí an Neanntóis go dearr péire déanfaír límit, marí cuimhniú rí níom ionat, ac má óeinnír crioche mait lám, crioche lám an fír tuaité, léi, ní baoghal duit. Bláta glara gan aon riód-círot a bion uirte.

Bí árto-meair aí an Neanntóis ag reandaoine marí biaid a ghlacfaid an fhuil rian earras. Na bileóga óga do bheirbíu ḡ deasán imé bheit marí ann-lan leó, bfeairí le reandaoine iad rian ná aon éabairte. "Má itír tří béal-neanntóis ḡa Bealtaine, ní baoghal duit poc tinnír, an bhliain rín." Daoine amhion daéacá oíche, iñ minic a óeintír an cromáin nó an gualala a bion tinnidó bualaid le beart neanntóis, marí deirgean comárra éiginn leó gur leisear é rín. Iñ eadó, leir, aír feadó ghearrat-amairí, ac níor aithrigear riath gur éamail. aonne an tarpa h-uair é!

Daéacá—reolteacá, nó fumitigé.

Nuairí a bion tig comháite nō aon
áruir ag dul éin iagá, an feuri ḡ an
neanntógs a roinean an t-úrlári eadairta.
Trácht Seán Ó Coileáin, file, airín ḡ
é ag caoine Tighe Mólagá:

“ Neanntógs rúadó at’ úrlári úr
Ir círónán na n-eár at’ clúid ! ”

Ari Úrúdeacá a bláth
Þraíreacá Úrúde. ir eadó ainniúnisad an
Þraíreacá Úrúde (Úrúrica). Bláth gur fuijur é súilteáil eadó
é, agur feobáin ré an tuitce a ríatáin
é. Saor círúadó a bion ari an bplannuá;
é ríleamáin, uaireanta, ac ir minicí do
go gúairíreacá.

1 meadrae an airmairi ir mór ’cítearí an
Þraíreacá ag fáir ḡ ir minic a céarfará
gurib é a ríol ran a círúeadó in meadu ríl
an círúice. Raðairc ri-éalaíneamhac an
bhláth mór úrúde úd rá’ tráthrað. Úr
údeacair bhuáctlaingt air le bheagánstað, ac
ir anam a cloírfá feirmeodír ’á molað.
“ Úrúdeacá agur bheagánstað! Þreit! A
dhuine, casca tā oírt? Tú féin ir do
bheagánstað! ”

In airmairi an súilteáil (’48) nuairí a bhi ag
teip glan ari Slaeðslair aon súleim bho
éin iagá—éin olcair.

Den ghná'-fágair do fólátar, do' imríghadair
 amach fén scoill i fén ngeort i fén
 oítráis ag taigde riomha, ag do' imríghadair
 dá rudo, an Coránín ('Carrasgín Mórr') ar
 an oítráis ag an phraireac Úrúde ra' goirt.
 Bu biaodh ann fén an cúnlaic tórágsa ran ac
 ní raiib fágail air aic ag an duine a bhí
 coir farrraighe. Bu maití air fad é an
 phraireac éan gneim beag mine do chur
 i bhfad, agusibh bi raiórfé thí i ngeort
 dá raiib coirce ag fár ann riám.

Ládarí thí ag dojmh beag mine, i fminic
 a címeád ré an bár a' tis Sæðil. Tá
 daonáin mduin ann ag taistneamh aca don
 phraireac de bhrí an fceil rin. 'Phraireac'
 ('phuilleac') atá mar ainnm air leitint in
 a lán ball ra Sæðaltacht ón uairi úd
 i leit. Den tréibh céuonta an phraireac
 Úrúde agusibh an cabáirte. Tá mil innte,
 aic i bheit comh fada ríor ra bláth náic
 fériodír le h-aon-beic i aimpriú. Fágair
 ag na buachaillí beaga i—ag na cuileogá
 i fna mionphéistleacáin. 'Tógsa cailín' i f
 eaodh an phraireac Úrúde, doair leibh.

Aimprión na Ári aon látarí leibh an Luac-
 Luacra. Air, ran áit a bion fliuic
 ireasó cítearí Aimprión na
 Luacra (Spiraea ulmaria). Bion an gar

cruaidh caol, agus é crón. Tá cuma ana-
ðear ari na billeógsaibh; iad duibh-ghlaib agus
a scéal ari gheile an airgíod. Bu deacair
buaéctaingt ari bláth an airgíodin le deirfeacht
iñ le cumhracht; é ari tháth an uaéctaing
bainne, agus é go taróireadach o tóraíc go
deirfe Samhradh. Ir fúilír é leónaibh, am,
agus imteigían dá chrot an tuirce a ríatábhá
é, agus ní h-aon-leisgear é éuri in árcaid
uirce.

Adeir an Colgánaíc m.R.I.A. go mbainint
muinntíri Acla úráid ari an Airgíodin cun-
dáctú duibh a ñeunamh agus gur móri aca é
mair 'glanaíre' don meiridi.

Síudh iñ go mbaineann 'noillri móra'
leir an Airgíodin, níl aon mhl ann agus na
cuileógsa a téigían ag tóimí ari a' lorg
meala, ní foláin nò iñ reabhbh an cùlcaint
a ñeimh ag duibh abhaile óibh, i ndeirfe an
lae. "Bu órig le tuine ari a ñeallamh
rath go bhfuil raiþreas aige; að iñ é an
rean-rceul é, a chroíde, 'fotram coirpti
agus póscaí folamh.'

